

5. táblázat

A fizikára vonatkozó hivatkozások tárgyköri megoszlása

Tárgykör	Gélotekhnika		Solar Energy	
	A hivatkozások száma	%-a	A hivatkozások száma	%-a
Fizika általában	179	40,15	37	25,17
Kémiai fizika	1	0,23	8	5,44
Biofizika	2	0,46	1	0,68
Sugárfizika	9	2,07	—	—
Félvezetők fizikája	20	4,60	—	—
Szilárdtestek fizikája	45	10,04	2	1,36
Nagy hőmérsékletű fizikája	53	12,18	—	—
Optika	115	25,44	67	45,58
Csillagászat és asztrofizika	21	4,83	32	21,77
Összesen	445	100,00	147	100,00

angol nyelvűek közül Franciaországra és az NSZK-ra történt.

A hivatkozott folyóiratok és a hivatkozások számának alakulásából megállapíthatók azok az időszakok, amelyekben valamely ösztönző hatás nyomán (például nemzetközi konferenciák, kormányzati ösztönzés stb.) később sokat hivatkozott cikkek jelentek meg. Nyomon követhető — a külföldi cikkekre való hivatkozások számának növekedésével — a *VINITI megalakulásának hatása* és a külföldi szakirodalmat közvetítő tevékenységének megerősödése is.

A kialakulófélben lévő tudományágakra jellemző a közleményenkénti hivatkozások átlagos számának fokozatos növekedése (kezdetben ugyanis még nincs mire hivatkozni): ez tapasztalható a napenergia-kutatás esetében is. Kezdetben kevés kutató foglalkozik a témával, később a kutatók száma növekszik; ezért kezdetben sok a saját hivatkozás, de arányuk az évek során csökken. Ezt a megállapítást a vizsgált adatok igazolják.

Ugyancsak a szakterület rohamos fejlődését mutatja a *felezési idő*, vagyis az az időtartam, amely alatt egy-egy cikk hivatkozási gyakorisága a felére csökken. A napenergiás közlemények felezési ideje közelítőleg 7 év, ami viszonylag nagy érték például a kohászati, a fizikai, a vegyipari és a gépipari irodalom felezési idejéhez képest.

/GUPTA, B. M.: Citation analysis of solar energy research in USSR = Journal of Library and Information Science, 2. kötet. 2. sz. 1977. p. 201–209./

(Schiff Ervin)

Könyvtárgépesítési folyóiratok értékelése hivatkozásszámlálással

Az *ARIST (Annual Review of Information Science and Technology)* 10 éven át külön rovatában adta közre az előző évben megjelent könyvtárgépesítési irodalom bibliográfiáját. Joggal tételezhető fel, hogy e 10 kötet elemzésével kideríthető, melyek voltak a könyvtárgépesítés szakirodalmi szempontjából az elmúlt 10 év legjelentősebb folyóiratai.

A 10 év alatt az évkönyvben e tárgyban 1263 hivatkozás jelent meg, ebből kerekén 800 származott folyóiratokból. Ez évente átlagosan 126,3, illetve 80 hivatkozást jelent. A tényleges szám évi 66 – 202, illetve folyóiratcikkek esetében 31 – 129 között változott.

A 800 hivatkozás 122 folyóiratból származott. Ebből 57 folyóirat csupán egyszer szerepelt, ami a Bradford féle szóródási elméletet igazolja. 20 folyóiratról kétszer, 8 folyóiratról háromszor, 15 folyóiratról pedig 4 – 8 esetben történt említés. A kilencszer, illetve ennél többször idézett folyóiratok rangsorát, illetve a hivatkozások számát az 1. táblázat foglalja össze.

1. táblázat

Az ARIST 1–10. kötetében leggyakrabban hivatkozott 22 folyóirat hivatkozási rangsora és hivatkozott közleményeinek száma

Rang-sor	Folyóirat	Hivatkozások száma
1	Journal of Library Automation	114
2	Program	56
3	Library Resources and Technical Services	55
4	Clinic on Library Application of Data Processing	41
5	American Society for Information Science Proceedings	40
6	Colleges and Research Libraries	34
7	Special Libraries	33
8	American Society for Information Science Journal	31
9	Drexel Library Quarterly	23
10	Datamation	22
10	Library Journal	22
12	American Library Association Bulletin	18
13	Library Trends	13
14	Medical Library Association Bulletin	12
14	Wilson Library Bulletin	12
16	American Libraries	10
16	LARC Reports	10
16	UNESCO Bulletin for Libraries	10
19	Annual Review of Information Science and Technology	9
19	Australian Library Journal	9
19	Information Storage and Retrieval	9
19	Libri	9

Az ARIST 1–3. és 4–10. kötetében szereplő hivatkozások összehasonlítása

Folyóirat	Rangsor az 1–3. kötet szerint	Hivatkozások száma az ARIST 1–3. kötetében		Hivatkozások száma az ARIST 4–10. kötetében	
		az összes hivatkozás %-ában	kötetenkénti átlag	az összes hivatkozás %-ában	kötetenkénti átlag
Library Resources and Technical Services	1	14,9	5,7	5,5	5,4
College and Research Libraries	2	14,0	5,3	2,6	2,6
Special Libraries	3	11,4	4,3	2,9	2,9
American Library Association Bulletin	3	11,4	4,3	0,7	0,7
Library Journal	5	6,1	2,3	2,2	2,1
Medical Library Association Bulletin	5	6,1	2,3	0,7	0,7
Wilson Library Bulletin	7	4,4	1,7	1,0	1,0
American Society for Information Science Proceedings	8	2,6	1,0	5,4	5,3
American Society for Information Science Journal	8	2,6	1,0	4,1	4,0
Libri	8	2,6	1,0	0,9	0,9
Library of Congress Information Bulletin	8	2,6	1,0	0,7	0,7

Az első két helyen álló *Journal of Library Automation* és *Program* a vizsgált időszak első három évében még nem létezett, csupán a negyedik évtől kezdve jelent meg. Felmerül tehát a kérdés, hogy e két folyóirat megjelenése milyen hatással volt a könyvtárgépesítési szakirodalom szóródására, vagyis részleteire bontva a kérdést:

az évkönyvben mely folyóiratok szerepeltek a legtöbbször az első 3 és melyek a következő 7 évben?

a két folyóirat megjelenése előtt mely folyóiratok játszották a vezető szerepet?

mennyiben érintette e két folyóirat megjelenése a nem-folyóirat irodalmat?

Az első két kérdésre a választ a 2. táblázat adja meg az egyes csoportok százalékarányában, illetve a kötetenkénti hivatkozások számának éves átlagában. A következők állapíthatók meg:

a *Library Resources and Technical Services* a két vezető folyóirat megjelenése után is azonos számban közölt könyvtárgépesítési cikket, de ezek százalékos aránya csaknem egyharmadára csökkent;

a többi folyóirat közleményeinek száma és százalékos aránya jelentősen csökkent;

az *American Society for Information Science* két kiadványa mind számában, mind százalékos arányában több könyvtárgépesítési közleményt jelentetett meg a 4–10 években, mint az első 3 évben.

A 3. táblázat világosan mutatja, hogy a *Journal of Library Automation* és a *Program* megjelenése után milyen hirtelen zuhant le egyes folyóiratokban a könyvtárgépesítési közlemények száma.

Meg kell jegyezni, hogy a vizsgált hivatkozások csekély száma miatt az eredmények nem tekinthetők véglegeseknek, inkább csak ösztönzőknek a további kutatásokhoz.

A harmadik kérdésre meglepő a válasz: míg az évkönyv 1–3. kötetében folyóiratcikkekre történik a

3. táblázat

Néhány folyóirat százalékos részesedésének összehasonlítása az ARIST 3. és 4. kötetében szereplő, folyóiratcikkekre történő összes hivatkozásban

Folyóirat	Hivatkozások az ARIST 3. és 4. kötetében szereplő folyóiratcikkekre történő összes hivatkozás %-ában	
	ARIST 3.	ARIST 4.
<i>Journal of Library Automation</i>	0,0	18,8
<i>Program</i>	0,0	17,7
Special Libraries	19,4	2,1
American Library Association Bulletin	19,4	1,0
College & Research Libraries	12,9	0,0

hivatkozások 57%-a, a további 7 évben ez az arány 64,5%-ra emelkedett.

Minden tudomány vagy ismeretág jellemző jelensége, hogy a szakemberek és a megjelentetési fórumok lassan egymásra találnak, a kör szűkebbre vonódik össze és a kezdeti szóródás erősen lecsökken. Így történt ez a könyvtárgépesítés területén is. Míg 1967-ben az e tárgyú szakirodalom inkább levelekben, preprintekben volt található, a következő években a publikációk erősen szóródtak, 1973–74-re kialakult egyes lapok vezető szerepe, 1975-ben pedig egyes szerzők a *Journal of Automation*-ról már mint a könyvtárgépesítés központi folyóiratáról beszéltek, amely mellett csupán néhány további folyóiratnak van még kiemelkedő jelentősége.

A felmérés alapján megállapítható, hogy az évkönyv 10 kötetében szereplő hivatkozások 50,5%-a a 8 legjelentősebb folyóiratban jelent meg, míg 49,5% további 114 folyóiratban szóródott szét. Ez a megállapítás nemcsak a könyvtárosokat segíti a folyóiratok beszerzésénél, hanem a felhasználóknak is utat mutat a források felderítéséhez, és lehetőséget nyújt a szerzőknek is a legnagyobb nyilvánosságot biztosító források kiválasztására.

/KUCH, T. D. C.: Analysis of the literature of library automation through citations in the Annual Review of Information Science and Technology = Journal of Library Automation, 10. köt. 1. sz. 1977. p. 82–84./

(Dezső Zsigmondné)

TÁJÉKOZTATÁSGÉPESÍTÉS REPROGRÁFIA

A könyvtári információs folyamatok gépesítésének és automatizálásának helyzete a Szovjetunióban

A tudományos–műszaki forradalom, a társadalom intellektuális potenciáljának növekedése, a szakmai információáradat növekedése, a gyors feldolgozás igénye, az információigények bonyolultabbá válása és volumenének növekedése szükségessé teszi a tájékoztatási és könyvtári tevékenység műszaki rekonstrukcióját. A könyvtári munkában kialakult tradicionális technológiát a közeljövőben nyilvánvalóan meg fogja változtatni a különféle műszaki eszközök és eljárások felhasználása.

A szolgáltatási folyamatok gépesítése és automatizálása törvényszerűen megjelenő tendencia, a könyvtárak és információs szervek munkájában a hatékonyság növelésének egyik fő tényezője.

Az 1970-es évek elején különösen elterjedtek az új műszaki eszközök és berendezések, technológiai folyamatok. Az 1971–1975. évi tervek a számítógépek, az automatizálási és gépesítési eszközök széles körű alkalmazását írják elő. 1975-re az automatizált irányítási rendszer fontos részeként számos ágazatban működni kezdett az automatizált információs rendszer. További fejlődésük eredményeként ezek a rendszerek túlnőttek a szigorúan vett ágazati vagy főhatósági kereteken és olyan tudományos–műszaki információs rendszerekké fonódtak össze, amelyek főhatósági hovatartozástól függetlenül ezer és ezer vállalatnak és szervezetnek nyújtanak tájékoztatást.

A tudományos–műszaki információs szervek és könyvtárak nagy eredményeket értek el az információs folyamatok automatizálásában és megkezdték a korszerű számítástechnikára és sokszorosítástechnikára épülő

össz-szövetségi, ágazati és köztársasági tudományos–műszaki információs rendszerek kiépítését. 70 könyvtár és információs intézmény rendelkezik saját számítógéppel, ebből 22 az egységes számítógép-rendszerbe tartozó harmadik generációs gép [1]. Száznál több azoknak az információs szolgálatoknak a száma, amelyek saját szervezettük számítógépét veszik igénybe, és kb. 70 dolgozik bérelt gépidőben [2].

Az Állami Lenin Könyvtár, az Állami Nyilvános Tudományos–Műszaki Könyvtár (Goszudarsztvennaja publicsnaja naucsno–tehniceszakaja biblioteka, GPNTB), a Központi Mezőgazdasági Könyvtár (Central'naja naucsnoj szel'szkohozjajsztennaja biblioteka), az Össz-szövetségi Könyvkamara (Vszeszojuznaja knizsnaja palata) mellett korszerű számítóközpontok jöttek létre. Az össz-szövetségi, ágazati és köztársasági tudományos–műszaki információs intézményekben és könyvtárakban tudományos és műszaki szakemberekből álló kutatócsoportok alakultak, amelyek munkájának eredményeként több mint 30 automatizált információs rendszer került bevezetésre.

A nagy könyvtári információs központok aktívan részt vesznek az országos tudományos–műszaki információs rendszer, valamint a nemzetközi automatizált információs rendszerek létrehozásához szükséges kutatások-

1/ ARUTJUNOV, H. B.: Razvitie goszudarsztvennoj szisztemü naucsno–tehniceszkoj informacii v SZSZSZR (Az Állami Tudományos–Műszaki Információs Rendszer fejlődése a Szovjetunióban.) = Naucsno–Tehniceszakaja Informacija, 1. sor. 11–12. sz. 1977. p. 4. – Megjelent a teljes fordítása: TMT, 25. évf. 11. sz. 1978. p. 509–514.

2/ SZSZSZR v cifrah v 1976 g. (A Szovjetunió adatokban. 1976.) Moszkva, Sztatisztika, 1977. p. 86.